

Основні права, свободи і обов'язки громадян України

В Конституції України (переважно в розділі II) визначено такі групи основних прав: громадянські, політичні, економічні, соціальні, екологічні, культурні, сімейні.

Громадянські права — можливості людей, що характеризують їхнє фізичне та біологічне існування, задоволення матеріальних, духовних та деяких інших потреб. Сюди відносять такі суб'єктивні права: на життя; на недоторканність особи, житла, на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; на вибір місця проживання, свободу пересування, на вільне залишення території України та повернення будь-коли в Україну; на свободу власної думки і слова, на вільне виявлення своїх поглядів і переконань; вільно збирати, зберігати, використовувати й поширювати інформацію усно, письмово та в інший спосіб на свій вибір; на свободу світогляду, віросповідання та ін.

Політичні права — можливості людини і громадянина брати участь у громадському та державному житті, вносити пропозиції про поліпшення роботи державних органів, їхніх службових осіб та об'єднань громадян, критикувати вади в роботі, безпосередньо брати участь у різних об'єднаннях громадян.

До цієї групи відносять такі права: брати участь в управлінні державними та громадськими справами, користуватися рівним правом доступу до державної служби, а також служби в органах місцевого самоврядування; обговорювати, приймати закони й виносити рішення загальнодержавного та місцевого значення, беручи участь у всеукраїнському та місцевих референдумах; надсилати індивідуальні або колективні письмові звернення чи особисто звертатися до державних органів, органів місцевого самоврядування та їхніх посадових осіб; утворювати об'єднання громадян (політичні партії, громадські організації) та брати участь у їхній роботі; збиратися мирно, без зброї та проводити збори, мітинги, походи й демонстрації, про що завчасно сповіщати органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування; вибирати й бути обраним до державних органів та органів місцевого самоврядування; мати громадянство.

Економічні права — можливості людини і громадянина, що характеризують їхню участь у виробництві матеріальних благ.

Соціальні права — можливості людини і громадянина із забезпечення належних соціальних умов життя.

Це є: право на охорону здоров'я; право на житло; право на матеріальне забезпечення у старості, в разі хвороби, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника та ін.; право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї (харчування, одяг, житло)

Екологічні права — права людини і громадянина на безпечне екологічне середовище. Тобто, це право, на безпечне для життя і здоров'я довкілля; на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди та ін.

Культурні права — можливості доступу людини до духовних цінностей свого народу (нації) та всього людства.

Це — право на освіту; право на користування досягненнями вітчизняної та світової культури; право на свободу наукової, технічної та художньої творчості; право на захист інтелектуальної власності; право на використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності тощо.

Сімейні права — можливості людини і громадянина вільно розпоряджатися собою в сімейних правовідносинах.

Це означає: право на невтручання в особисте й сімейне життя; право на добровільне одруження, рівні права та обов'язки у шлюбі та сім'ї; право на державну охорону сім'ї, материнства, батьківства і дитинства; право на рівність дітей незалежно від походження чи народження у шлюбі або поза шлюбом.

Основні права громадян нерозривно пов'язані з їхніми обов'язками. Основний, обов'язок громадянина — встановлені Конституцією держави вид і міра його необхідної обов'язкової поведінки. Щоб людина могла успішно реалізувати свої права, отримувати від суспільства певні матеріальні й духовні блага, вона повинна виконувати покладені на неї обов'язки, віддавати суспільству свою працю, свої зусилля, піклуватися про державні та громадські справи.

Конституційні права, свободи та обов'язки разом із конституційними принципами й гарантіями утворюють основи правового становища громадян, або конституційний статус особистості в Україні. Становище, статус громадян України відзначається не лише його правами, а й тими обов'язками, що їх він несе перед державою, перед іншими громадянами, перед організаціями.

Основні обов'язки громадян закріплює Конституція України. Умовно їх можна кваліфікувати по групах. У сфері економічного й соціального життя — це обов'язки сплачувати податки і збори, подавати декларації про свій майновий стан і доходи, зберігати природу і охороняти її багатства. У царині культурної діяльності громадяни несуть обов'язки з охорони історичних пам'яток та інших культурних цінностей, повинні відшкодовувати завдані ними збитки.

До обов'язків у сфері суспільно-політичного життя належать обов'язки додержуватися Конституції та законів України; оберігати інтереси держави і сприяти зміцненню її могутності й авторитету; захищати Батьківщину, служити у Збройних Силах України; поважати національну гідність інших громадян. У царині особистої та індивідуальної свободи серед обов'язків громадян України — необхідність поважати права та законні інтереси інших осіб.

Прийняття Конституції — це надзвичайно важлива, але лише часткова, справа. Та водночас із її прийняттям необхідне створення механізму реалізації Основного Закону, зокрема й щодо практичного втілення передбачених нею прав, свобод та обов'язків. Під таким механізмом слід розуміти всю сукупність різних гарантій і дій, відповідний процес, завдяки якому громадяни, що мають певне право, свободу чи обов'язок, реально досягають цілей, інтересів, благ, передбачених нормою Конституції.

Із цього визначення випливає, що механізм реалізації прав, свобод і обов'язків людини і громадянина, — це категорія, надзвичайно об'ємна й широка в тому розумінні, що вона охоплює не тільки юридичні, а й політичні, економічні, ідеологічні та інші явища.